

Anssi Halmesvirta

'Valmistusta' Tukholman olympialaisiin 1912

Tämän artikkelin* otsikko vaatii aatehistoriallista selitystä. Miten niin 'olympiavalmistusta'? Eikö kyse ollut jo tuolloin myös valmentautumisesta tai valmennuksesta? Käytän tässä termiä 'valmistus', koska sitä käyttivät aikalaiset, muiden muassa Lauri Pihkala. Viime vuosisadan alkupuolella suomenkielinen urheilusanasto oli hyvin puutteellinen eikä silloin käytetty termiä valmennus, vaan puhuttiin tuolloin joko 'valmistuksesta' (valmistautumisesta) koko kansakuntaa syleilevässä, kokonaisvaltaisessa merkityksessä tai sitten amerikkalaisena uutuutena yksilöllisestä 'treenuksesta', toistaiseksi lähes tuntemattomasta asiasta tai toiminnasta. Yhtäältä 'valmistuksella' urheilijan toivottiin pyrkivän omaehtoisilla fyysisillä harjoituksillaan pääsemään olympiakuntoon. Toisaalta sillä tarkoitettiin jonkin asiantuntijan, useimmiten voimistelunopettajan aikakauden oppien ja käytänteiden mukaan suorittamaa henkistä 'valmistusta', kurinalaisuutta ja puhtautta korostavaa ohjausta. Suomalaisten 'valmistumisessa' Tukholmaan oli vuosina 1909–1911 paljolti kyse siitä, miten välttää ne laiminlyönnit ja virheet, joita 'valmistumisessa' Lontoon edellisiin, vuoden

* Esitelmä Lahden historiapäivillä helmikuussa 2012

1908 olympialaisiin oli tehty. Olihan suomalaisten osallistuminen niihin urheilun johtopiireissä tuomittu jälkikäteen pelkästään kalliiksi opintomatkaksi.

Urheilukulttuurin ilmapiiri oli 1910-luvun alkupuolen Suomessa ja laajemmin Euroopassa yleissävyltään pessimistinen, johtuen aikakauden vallitsevasta degenerationistisesta ihmiskäsityksestä, jonka mukaan ihminen ei suinkaan kehittynyt' kohti täydellisyyttä, vaan rappeutui 'rodullisesti', varsinkin jos ruumista ei mitenkään harjoitettu eikä viljely sielun tai mielen puhtautta. Klassinen iskulause 'terve sielu terveessä ruumiissa' käännettiin muotoon 'ellei ruumista ja sielua harjoiteta, seuraa veltostuminen luonnonlain varmuudella'. Siis kaikenlainen ponnistelu, mitä olympialaisiin kisoihin 'valmistus' aivan erityisesti oli, voi estää suvun eli 'rodun' huonontumisen, sillä jatkuvassa käytössä sekä elimet ja henkiset kyvyt kehittyivät parhaiten vastaamaan luonnon niille asettamaa tarkoitusta. Jos käyttö sitä vastoin lakkasi, "alkoi heti taantuminen rappeutumiseen päin", kuten tunnettu terveystohtori, tohtori Konrad ReijoWaara uhkakuvan maalasi.

Suomessa tuon taantumisen aktualisoivat paitsi 1910-luvun alussa merkittävästi pudonnut syntyvyys, Euroopan keskuksista, varsinkin Pariisista rantautunut, myös urheilijoita puoleensa vetänyt huvittelukulttuuri, koventunut kansainvälinen kilpailu sekä uudelleen alkaneet venäläistämistoimet. Hälyttäviä olivat myös lääkärien kouluissa tekemät löydökset ja havainnot, jotka osoittivat 'mielenvikaisuuden ja tylsyyden' nuorten ja lasten keskuudessa lisääntyneen. Noiden rappioilmiöiden torjunta ja samalla olympialaisiin 'valmistuminen' tuntuivat kysyvän kansakunnalta aivan erityisiä ponnisteluja, niin sanotun elinvoiman (elän vital) lisäämistä, kuten ajan fysiologia ja lääketiede sekä asiantuntevat urheilupiirit tuon vaatimuksen käsitteellistivät. Yleisesti ehdotettiin muun muassa urheilukenttien perustamista valtion tuella jokaiseen pitäjään, jotta syntyisi vastapainoa henkisen työn yksipuolisen veltostuttavaa vaikutusta vastaan, kuten urheiluväen viesti valtiovallalle korostuneen hälyttävästi ilmaistiin.

Myös suomalaisen voimisteluliikkeen pioneeri, Ivar Wilskman, jota urheiluhistoriaakin kirjoittanut Klaus Suomela ylisti suomalaisen olympiaurheilun perustajaksi, näki Suomen urheilija-aineuksessa Tukholman olympialaisten edellä huolestuttavia piirteitä. Ellei niihin puututtaisi, ne

saattoivat kokonaan katkaista suomalaisten urheilijoiden olympiamenestyksen. Aikalaisten suuresti arvostamassa voimistelun ja terveysopin perusteoksessaan *Terveys ja tarmo* vuodelta 1910 hän esitti, ei sen vähempää kuin ohjelman kansakunnan tervehdyttämiseksi. Hänen degeneraatio-teorioita seuraileva pelotteluefektinsä oli suunnattu nimenomaan kilpaurheilijoille ja -voimistelijaille, joiden moraalit – kuten hän oli Helsingin yliopistolla opettaessaan pannut merkille – ei välttämättä vastannut heidän fyysisiä avujaan. Kuunnellaanpa, miten hän heitä herätteli:

”Tietäähän jokainen sen, että ruumiillista degeneraatiota seuraa varmuudella henkinen veltostuminen, ja tunteehan jokainen jo omasta kokemuksestaan, että kapakka ja urheilu eivät viihdy toistensa läheisyydessä.”

Ilahduttavaa hänestä tosin oli, miten ylioppilaat olivat hylänneet punsilasinsa ja sikarinsa ja heittäytyneet innolla voimistelemaan ja urheilemaan. Ja Lontoon olympialaisia seuranneessa hygienian konferenssissa pitämässään esitelmässä Wilskman optimistisimmillaan julisti, ettei Euroopan nuoriso, kaikista näkyvistä oireista ja epäilyksistä huolimatta, ollutkaan rappeutumassa, vaan pikemminkin tervehtymässä, koska eri kansakuntien nuoret olivat vuosisadan alkupuolelta lähtien sankoin joukoin orientoituneet ulkoilmaelämään, urheiluun ja voimisteluun. Tämä oli Wilskmanista erittäin hyvä enne tulevia olympiakoitoja silmällä pitäen.

Urheilun ja erityisesti voimistelun merkitystä Wilskman tehosti tekemällä pienimuotoisia tutkimuksia siitä, miten juuri urheilijat ja voimistelijat olivat esikuvallisia kansalaisia. Tukholman olympialaisten lähestyessä lääkäri- ja urheilupiirejä askarrutti muun muassa kysymys urheilun ja voimistelun mahdollisesta liikeyskästä sydämelle. Myös Wilskman osallistui tähän keskusteluun ja teki eräänlaisen survey-tutkimuksen kumpien, akateemisten henkilöiden vai urheilijoiden sydän kesti paremmin raskuudesta. Akateemisesta tuttavapiiristään kokoamiensa tietojen valossa hän saattoi todeta, että siihen vuosina 1873–1879 kuuluneista 750:stä oli vuoteen 1910 mennessä kuollut puolet ja heistä 200 juuri sydänhalvaukseen. Sitä vastoin niistä sadasta, jotka olivat aloittaneet urheilun tai voimistelun hänen opastuksellaan, ei ollut ainutkaan saanut sydänhalvausta. Vastoin kansan vankkaa uskomusta, liikunnan tuoma

rasitus ei siis kuihduttanutkaan sydäntä eikä johtanut ennenaikaiseen kuolemaan. Urheilukilpailuissakin sattui Wilskmanin mukaan vain harvoin sydänhalvauksia ja silloinkin vain liian rasittavissa juoksulajeissa, kuten maratonilla, jota hän monien muiden tavoin vastusti epäinhimillisenä. Näin Wilskman piti omalta osaltaan todistettuna, että olympialaisten vaatima kova 'valmistuminen' ei ollut sydämelle vahingollista, vaan päinvastoin sitä vahvistavaa, ja siksi myös valtion tuli osoittaa varoja muun muassa sellaisten laitosten perustamiseen, joissa 'valmistuminen' olisi myös välineiden ja tilojen puolesta mahdollista ja tehokasta.

Vaikka Wilskman kirjoituksissaan käyttikin eri tavoin hyväkseen degeneraation ideaa, hän ei kuitenkaan tukenut esimerkiksi kilpaurheilun johtomiesten, Lauri Pihkalan tai Toivo Aron lanseeraamaa rodunjalostusta eikä täten kannattanut niin sanottujen 'epäkelpojen' henkilöiden lisääntymisen estämistä (sterilointi, avioliittokiellot, vapaaehtoinen selibaatti) tai eristämistä yhteiskunnasta, vaan pani toivonsa kaikkia kansalaisia jalostavaan urheiluun, voimisteluun ja muuhun ruumiinharjoitukseen ja -hoitoon. Hänen kokemuksensa voimistelun parissa osoitti, että ruumiillisesti heikkokin saattoi säännöllisellä harjoituksella pystyä merkittävästi parantamaan työ- ja suorituskykyään ja tulla yhteiskunnan kelpo jäseneksi, eikä jäädä miksikään hylkiöksi tai toisten elätettäväksi.

Mitä suomalaisten urheilijain heikkouksiin esimerkiksi kurinalaisiin, mitaleja rohkunneisiin amerikkalaisiin verrattuna tuli, heidän käytöksestään ja esiintymisestäään ulkomaisissa kilpailuissa oli huonoja kokemuksia. Olympiakisojen aattona erityisesti juuri ne heikkommat nuoret urheilijat tarvitsivat asennemuutosta ja ryhtiliikettä, joilla oli taipumusta ottaa ulkomaan matkat "hummausmatkoina", ilmaus, jolla Toivo Aro niiden epäurheilullisen luonteen vakavaan sävyyn tuomitsi. Olympialaisiin tähtäävän urheilijan ei pitänyt ajatella, että se, joka hoitaa terveyttään urheilemalla, oli sen kustannuksella jotenkin oikeutettu nauttimaan huvituksista ja hummailla. Ulkomaiset urheilulehdet olivat kiinnittäneet ikävää huomiota suomalaisten urheilijain vapaaseen tupakointiin ja ryypiskelyyn kisojen aikana, olipa vihjailtu heidän vieneen kotiinsa tuliaisiksi myös veneerisiä tauteja. Monilla tahoilla oltiin sitä mieltä, että olympialaisiin valitun urheilijan pitäisi tehdä juhlallinen lupaus olla tupakoimatta ja juomatta viinaa, jotta hän ei tuottaisi kotimaalleen ja kansalleen häpeää.

Ei niinkään suomalaisten moraalista ja käytöksestä, vaan erityisen huolissaan suomalaisten tulevasta menestyksestä Tukholmassa oli juuri Lauri Pihkala, joka väitti olevansa hyvin perillä amerikkalaisurheilijain Lontoon menestyksen salaisuuksista. Heidän valttinaan oli ollut, että yliopistourheilussa he saivat tieteen viimeiset opit ja keinot käyttöönsä, kun Yhdysvalloissa lääkärit ja voimistelunopettajat yhdessä tutkivat, mitkä voimisteluliikkeet tekivät urheilijan ruumiista sopusuhtaisen ja parhaiten kykenevän kunkin urheilulajin suorituksiin. Lääkärin ja voimistelunopettajan rinnalla jokaisella huippu-urheilijalla oli Yhdysvalloissa oma lajitreenari (tai ohjaaja) ja oma kapteeni, joista jälkimmäisen tehtävä oli valvoa urheilijan elintapoja ja käytöstä. Urheilijan treenaus tapahtui niin, että voimistelunopettaja ja treenari yhdessä valitsivat urheilijalle ne erikoisharjoitukset, jotka kukin laji vaati (esim. pituushyppääjälle pikajuoksuharjoitukset). Tähän verrattuna urheilijain ’valmistus’ oli Suomessa Pihkalan sanoin ”niin ja näin” ja erityisesti lyhemmillä juoksumatkoilla ja hypyissä oltiin ”takapajulla”. Suomalainen yleisurheilija oli näet niin mukavuudenhaluinen, ettei sietänyt tiukkaa harjoitusohjelmaa ja valvontaa – Pihkalan mielestä olisi tarvittu poliisi pitämään urheilija harjoituskentällä.

Suomalaisten toinen suuri virhe ennen Lontoon kisoja oli ollut liian myöhäinen herääminen ’valmistuksen’ aloittamiseen ja muutenkin huono varustautuminen (Lontooseen oli otettu vain yksi keihäs!). Tuo ei saanut toistua ja suomalaisten oli seurattava tanskalaisten esimerkkiä ja aloitettava esimerkiksi voimisteluharjoitukset jo vuoden 1909 puolella. Lisäksi oli urheilijoiden kunnon kehityksen tarkkailua varten järjestettävä koekilpailuja, ensin yhdet vuosina 1909–1911 ja kahdet vielä olympiavuonna. Pihkala kannatti myös ns. tasoituskilpailujen järjestämistä niille, jotka olivat tasoltaan lähellä toisiaan, jotta he saisivat kovaa kilpailukokemusta. Hän laati amerikkalaisten mallien pohjalta päivittäiset harjoitusohjelmat niin 1500 m:n, 5000 m:n ja 10000 m:n juoksumatkoille ja kehotti juoksijoita käyttämään niitä vuosikausia. Mallihenkilöksi hän nimesi, kenenkäs muun kuin Hannes Kolehmaisena, joka oli tuloksillaan, muun muassa vuoden 1911 Englannin mestaruuskilpailujen neljän mailin juoksun voitollaan, osoittanut jo olevansa maailman huipulla. Hän kehotti nuoria juoksijakyyjiä matkimaan erityisesti Kolehmaisena kumaraa juoksuasentoa ja hänen melko lyhyttä juoksuaskeeltaan.

Polttavin ongelma suomalaisten 'valmistuksessa' oli kuitenkin, ettei urheilijoilla ollut vakituisia treenareita, jotka olisivat voineet tehdä yhteistyötä voimistelunopettajien kanssa. Pihkala saattoi nimetä sellaiseksi vain yhden ainoan, hra Tuomiston, joka teki työtä painijoiden parissa, mutta hänkään ei ollut Pihkalan mukaan saanut painijoitaan kehittymään sille otevarmuuden ja kilpailurohkeuden tasolle, jolla ulkomaiset kilpakumppanit olivat. Ulkomaisten painijoiden etu oli siinä, että heidän treenarinsa olivat hyvin palkattuja ja he järjestivät ns. valiopainijoiden yhteisotteluja, joissa edellä mainitut puutteet karsiutuivat. Myöskään lääkärit eivät olleet Pihkalan mielestä tarpeeksi urheilumyönteisiä, jotta olisivat jakaneet ajastaan 'valmistuksen' hyväksi. Heitä kuitenkin tarvittiin paitsi ennätysurheilijoiden 'valmistukseen' myös yleisen fysiologisen ja terveystiedon jakamiseen, mikä oli pohjana kansankunnan yleisen kansalaiskunnan kohottamiselle. Ei riittänyt, että he tekivät laboratorioissaan ajalle tyypillisiä, alkeellisia doping-kokeita. Esimerkiksi siemenestettä voitiin ruiskuttaa suoraan urheilijan suoneen tai hänelle voitiin juottaa jonkin uroseläimen kivesuutetta keinona antaa niihin kertynyttä elinvoimaa tiivistetyssä muodossa, jotta urheilijan suorituskyky radikaalisti paranisi.

Ratkaisuksi edellä mainittuihin ongelmiin Pihkala ehdotti joko sitä, minkä ruotsalaiset olivat jo tehneet eli hankkia palkattu treenari Yhdysvalloista tai sitten lähettää stipendillä suomalainen urheilumies hankkimaan sieltä erityisesti yleisurheilun ('vapaaurheilu') treenitietoutta. Treenarin olisi pitänyt olla suomalaisten urheilijain käytettävissä viimeistään kesällä 1911, kun heidän tiukka harjoittelujaksonsa olympialaisia silmällä pitäen oli jo alkanut. Jos tuohon hankkeeseen olisi saatu jostain varoja, Pihkala lupasi hankkia treenarille 'potentiaalisia kykyjä', joita hän eri kilpailutilaisuuksista ympäri maata oli jo etsinytkin. Hänen ehdotuksensa osoittautui kuitenkin Suomessa mahdottomaksi toteuttaa, sillä amerikkalaisen treenarin palkkio olisi ollut noin 40.000 mk, kun esimerkiksi Suomen Lontoon olympiajoukkueen matkakustannukset olivat olleet 8000 mk. Tiedettiin, että valtiovallalta ei ollut paljonkaan tukea odotettavissa ja sitä paitsi kansan käsi ei kaikesta päätellen ollut tällä kertaa niin karttuista kuin urheilijoita Lontooseen lähetettäessä, koska Lontoon menestys ei ollut vastannut yleisön odotuksia. Tuolloin vielä vain harvat ymmärsivät, Pihkala tosin ensimmäisten joukossa, että läheisen sijain-

tinsa ansiosta Tukholman kisat voisivat toimia imagomainoksena myös Suomelle, ja että olympiaturistien virta voitiin kenties kääntää kisojen jälkeen Pohjanlahden toiselle puolelle. Tätä mahdollisuutta ei Pihkalan mielestä pitänyt jättää käyttämättä, maksoi mitä maksoi. Tässä ei puututa enempää kisamatkan varainhankintaan, *Suomen Urheilulehden* keräämistä luvuista voi vain sen verran päätellä, että urheilu- ja voimisteluseurat koettivat parhaansa mukaan matkaa tukea ja siitä huolimatta jotkut urheilijat jäivät ilman matka-avustusta.

Kaikista 'valmistuksen' puutteista huolimatta olympiaodotukset Suomen 74 hengen joukkueella olivat korkealla, korkeammalla kuin Lontoon edellä. Koekilpailut olivat näyttäneet, että Suomella oli paljon urheilijoita, joilla oli mahdollisuuksia palkintosijoille, jopa ennätystuloksiin. Vaikka muun muassa Pihkala myönsi menestyksen ennustamisen olevan vaikeaa, hän paini toivonsa juuri niihin, jotka olivat hänen mielestään itsensä huolellisesti 'valmistaneet': Kolehmainen, Niklander, Aaltonen, Peltonen, Laakso ja maailman mainetta näyttäneet painimestarit. Myös voimistelijoiden, joiden vaiheista ja tuloksista olympiatiedotuksessa (vrt. *Suomen Urheilulehden* Olympianumero v:lta 1912) sitten erityisesti raportoitiin, uskottiin tuovan Suomelle kunniaa. Suuri pettymys Wilskmanille oli, että Suomen voimistelijain näytösjoukkue jäi norjalaisten jälkeen toiseksi.

Ryhtymättä tässä lainkaan selostamaan olympialaisten kulkua ja tuloksia suomalaisten kannalta – se on toisten täällä esiintyvien esitelmän pitäjien tehtävä – haluan vielä mainita, minkä arvon aikalaiset Suomen menestykselle Tukholmassa antoivat. Vaikka ansio siitä kuului yksittäisille urheilijoille, joilla oli monia ulkomaisia kilpaveljiään heikommat valmistusedellytykset, se käsitettiin 'suomalaisen rodun' hyvien ominaisuuksien ja kykyjen osoitukseksi ja saavutukseksi. Erityisesti radikaali Pihkala painotti urheilun olevan nimenomaan 'rotua' säilyttävän ja sen hyvän maineen olevan suomalaisten fyysiselle kehitykselle edullisten avioliittojen solmimiselle keskeisen – miespuolisen huippu-urheilijan ja sopusuhtaisen naisvoimistelijan liitto toimi ihanteena, koska siitä oli odotettavissa edellistä sukupolvea lahjakkaampia urheilijajätkeläisiä. Tältä pohjalta jokaiselle suomalaiselle voitiin asettaa biologinen velvoite: siitä jälkeläisesi terve ruumis! Näin olympia-aate voi saada Suomessa jopa uskonnollisen (Pihkalan termi) luonteen, kun 'rotukelpoisuuden' ihanne nousi palvonnan kohteeksi. Olympiavalmistusta sekin.

Lähteet

Suomen Urheilulehti 1909–1912

Anssi Halmesvirta, ”Kansallisen vastustuskyvyn puolesta: Konrad Reijo Waara ja degeneraation idea 1880–1918”. *Historiallinen Arkisto*, vol. 105. Ed. Merja Lahtinen (SHS: Helsinki, 1995), 13-69.

Anssi Halmesvirta, “Building the Élan Vital of the Finnish Nation: Ivar Wilskman’s Ideology of Gymnastics”. *The International Journal of the History of Sport*, vol. 26, no. 5 (April, 2009), 621-639.